El tossal Redó de Calaceit
El poblat ibèric, inclòs a la ruta dels Íbers al Baix Aragó, passa a ser propietat del govern aragonès.

Entrevista a J.A. Carrégalo
Artur Quintana dialoga amb l'escriptor mont-rogí, estudiós de la literatura popular.

Triomf d'un contacontes
Domingo Chinchilla va deleitar amb el seu art narratiu a petits i grans al Baix Cinca.

TEMPS DE FRANJA
Alta Ribagorça
Baixa Ribagorça
Llitera
Baix Cinca
Matarranya
Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 10 • núm. 84 • La Franja, març de 2009

ARXIU FAMILIAR

Lluís Llansana, republicà barceloní desaparegut l'any 1938 entre Aiguaviva i Sorita

EN EL NOM DEL IAIO

A la recerca de la tomba perduda

EDITA:
Iniciativa Cultural de la Franja
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
Associació Cultural del Matarranya
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:
Màrio Sasot
msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Hipòlit Solé

CAP DE REDACCIÓ I MAQUETACIÓ GRÀFICA:
Isabel Calaf • T. 661 470 457
tempsdefranja@telefonica.net

COORDINACIÓ DE COMARQUES:
Marta Canales

CONSELL DE REDACCIÓ:
Antoni Bengochea, José Miguel Gràcia, Artur Quintana, Lluís Rajadell i Carles Sancho (el Matarranya).
Jaume Casas, Pep Labat, Damià Torrent i Joaquim Torrent (el Baix Cinca).
Carles Barrull, Glòria Francino i Josefina Motis (la Llitera i la Ribagorça).
Carme Messeguer (PPCC).

FOTOGRAFIA:
Pep Labat, Sigrid Schmidt Von der Twer i Ricard Solana

OPINIÓ:
Susanna Barquín, Esteve Betrià, Tomàs Bosque, Josep A. Carrégalo, Miquel Estaña, Quim Gibert, Merxe Llop, Marc Martí, Joaquim Montclús, Francesc Ricart, Carles Sancho, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, i Carles Terès.

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:
978 85 15 21

IMPRESSIÓ i PRODUCCIÓ:
Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000
ISSN: 1695-7709
EN VENDA A:
Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia i Llibreria Cabrera
Girona
Llibreria Les Voltes
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Reus
Llibreria Gaudí
Saidí
Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla
Saragossa
Papelería Germinal. C/ Sepulcro, 21
Tamarit
Estanc Patrito
Tortosa
Llibreria El Temple
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Les contradiccions de l'Autopista Elèctrica

Davant les últimes declaracions dels «representants» polítics dels municipis i províncies afectades pel projecte d'Autopista Elèctrica Peñalba-Montsó-Isona, autoproclamats Front Institucional Davant l'Autopista Elèctrica, la Plataforma Unitària contra l'Autopista Elèctrica mostra la seua sorpresa i desconcert. No és per menys. Els alcaldes d'aquests municipis van ser convidats (i alguns d'ells van participar i van donar la seua conformitat) en les reunions de la Plataforma en les quals va establir les seues línies mestres d'actuació contra el projecte de Red Eléctrica de España (REE), entre les quals cal destacar la unitat d'acció i el compromís de no estudiar alternatives ni compensacions. Resulta sospitós i deslegitimador en relació amb el declarat pel front Institucional que diversos alcaldes i diputats provincials, en una reunió caracteritzada per les absències de nombrosos representants polítics del territori, es autootorguen una pretesa interlocució amb l'empresa del transport elèctric. En aquestes circumstàncies la seua legitimitat com interlocutors neix viciada d'origen i no pot ser interpretada sinó com una maniobra política per a desarticular el moviment ciutadà d'oposició. Cal destacar que, en el moment que el Ministeri de Medi Ambient va iniciar la «fase de consultes» al projecte d'autopista elèctrica, aquests no van difondre la informació entre els veïns als quals representen, el que posa en dubte la seua voluntat de representar realment a la població afectada i donar suport la seua oposició a l'estesa elèctrica, reiterada des del 1998. La seua actual «disponibilitat negociadora», segons entenem des de la Plataforma, encobreix una legitimació del projecte, atès que el donen per inevitable, afanyant-se a negociar i estudiar «compensacions», que considerem impossibles, a causa de la nocivitat d'aquesta infraestructura. Pel que fa a les declaracions d'alguns dels participants en la Comissió creada pel autodenominat Front Institucional, en les quals condicionen el seu suport a l'Autopista Elèctrica en la mesura que aquesta pugui ser sostenible socialment i mediambientalment, volem declarar la nostra indignació. És evident que és insostenible mediambientalment en un territori el principal patrimoni del qual és el medi ambient. I quant a la sostenibilitat social, resulta igualment evident que el projecte ha tingut una contínua oposició des dels seus inicis en la dècada dels 90 del passat segle, quan va ser desestimat, fins i tot judicialment. En aquest moment, la ràpida reconstitució de la Plataforma demostra que l'oposició frontal dels ciutadans segueix vigent. Finalment, el més sagnant de tot des del nostre punt de vista és la postura del Govern i de les Corts d'Aragó, que van declarar en reiterades ocasions la seua oposició a l'autopista elèctrica, i que han canviat la seua postura. No obstant això, la Plataforma Unitària anúncia taules rodones i actes informatius al territori afectat per a debatre sobre les negatives afeccions del projecte.

s u m a r i

2 Editorial

3 Salutació del director
Cartes dels lectors

4 El Matarranya

9 El Baix Cinca

10 Entrevista
José Antonio Carrégalo, escriptor i estudiós de la cultura popular del Matarranya

12 El Baix Cinca

14 Cultura

15 Tema del mes

16 Aragó

17 Gent de Franja

18 Països Catalans

19 Opinió:
Les actituds lingüístiques a l'escola aragonesa (I)

salutació del director

El passat mes de febrer, un contacontes valencià, Domingo Chinchilla, va recórrer diversos centres escolars i biblioteques de la ribera baixa del Cinca, fruit d'una feina mancomunada del Projecte Moncada de la DGA, la Xarxa de Biblioteques Municipals de Fraga i l'Associació de Pares i Mares del Col·legi Sant Joan Baptista de Saidí, sense oblidar l'esforç personal de la junta directiva d'aquest centre i de les bibliotecàries i les mestres de català dels llocs visitats. Per la seua banda, la Comarca va donar puntual informació dels actes en el seu fullet informatiu trimestral.

A la meitat de mes, es va muntar a l'IES Sender de Fraga la mostra «Ataüllar el món des del Molinar», amb la col·laboració d'Ascuma, el projecte Moncada, l'IEBC, l'Escola d'Adults i l'Escola d'Idiomes de Fraga. Hi van participar a les visites guiades per la Pepa Nogués, a més dels alumnes de Català de les dues Escoles esmentades, els de l'IES Sender i Baix Cinca.

Heus ací un magnífic exemple de col·laboració institucional i de grups d'individus interessats en una tasca cultural comuna: el manteniment i difusió de la nostra literatura popular i d'autor, allunyant-se de sectarismes i superant les barreres i clixés prefixats que cadascuna de les organitzacions i entitats té en el seu funcionament quotidià.

Màrio Sasot

cartes dels lectors

La Fraga franquista

Ara que la premsa avança que l'ajuntament de Saragossa retirarà el nom franquista de 43 carrers de la ciutat, l'alcalde José Luis Moret hauria de dignar-se a fer el mateix a Fraga. Fins quan hi haurà en la cèntrica plaça de Sant Pere un monument dedicat al feixisme espanyol? Fins quan persistiran carrers dedicats a personatges i símbols antidemocràtics (Matías Montero, Alcázar de Toledo, Viviendas Grupo 28 de Marzo)? Llavors, tal com diu el fragatí Agustí Lahuerta (*Temps de Franja*, núm. 80), constatarem que el PP de Fraga respecta escrupolosament les lleis.

Íngrid Calvera Chiné
(Fraga)

Gent de bigot, ni de lluny ni de prop!

Ja ha passat un any des de l'anunci de l'enllaç matrimonial entre ILD, promotora de Gran Scala, i el Govern d'Aragó. I és que trobar un lloc per fer el niu, avui en dia, és el principal obstacle per a qualsevol parella. Però a la fi sembla que Ontinyena, a la nostra comarca, és el paradís somiat. Des de llavors, la Plataforma Stop Gran Scala, pel que s'ha vist «el parent pobre del nuvi», ha mostrat les seues reticències sobre la conveniència de tan singular via. I és que la criatura a engendrar ja ens sembla lletja abans del part per molt que ens la camuflin amb eufemismes, com per exemple, «centres d'oci d'alta capacitat». I no només això. És que, sens dubte, es tracta d'un matrimoni de conveniència o «arreglat» (tal com es deia abans), ja que és de domini públic que aquí tot el món espera folrar-se. Per això, Stop Gran Scala, el passat dia 12 de desembre, aniversari del compromís, va voler escenificar l'absurditat amb el lliurament a la Delegació del Govern d'Aragó al Baix Cinca, d'una maletí ple de dòlars «de conya» amb retalls de diari, a la manera de la tan popular estafa de l'estampeta. I és que sembla que el padrí, el senyor Mark Campbell, cap visible d'ILD, sembla que no es decideix a abonar la dot. Segons sembla, aquest subjecte, que va substituir els corsos com a portaveus després que es fes públic els seus amplis currículums plens de fiascos i negocis fracassats, camina capficat en la creació d'un casino virtual piramidal: Gem Lifestyle, versió a internet de Gran Scala; i per aconseguir-ho, al tan solvent i adinerat padrí, que promet llunes a Ontinyena, segons revela la premsa, no li cauen els anells buscant socis capitalistes (de 30 € mínim) mitjançant la secció d'anuncis per paraules de diaris de Puerto Rico, Costa Rica i Mèxic, entre altres. Pel que sembla, malgrat disposar d'executius de nivell, va curt d'agenda. És per això que creiem que el nostre govern, la nostra comarca amb els seus alcaldes i els seus conciutadans (sobretot els primers) hauríem d'actuar amb sentit comú i responsabilitat davant d'aquesta classe de vividors, entabanadors i xarlatans de fira (amb diners o sense, no importa) i retirar-los de manera immediata tot el nostre suport. Fins ara, segons la premsa, només s'ha reconegut la inversió de 150.000 € aproximadament, que el govern es va gastar en la festa de proclamació de l'enllaç, suposem que en cava i canapès entre altres coses. Els experiments d'aquest tipus, amb gasosa. I molt més, en temps de crisi!

Stop Gran Scala

L'ESMOLET

La premsa i la nació

Als vestíbuls de *Feria de Madrid* hi ha uns dispensadors gratuïts de diaris. Hi són els que s'editen a la capital –«prensa nacional», segons les ràdios i TV estatals. Per a una persona de sensibilitat progressista, només hi ha una opció –*El País*– contra tres de tendència clarament dretana –*ABC*, *El Mundo* i *La Razón*–. Jo hi trobo a faltar *La Vanguardia*, un periòdic que és al marge de les lluites mediàtico-partidistes de les empreses de comunicació madrilenyes. Aquest rotatiu, de vocació espanyola, pateix l'estigma d'estar elaborat a Barcelona: quan es comenten les seues notícies, sempre és qualificat de «diario catalán» –un esglaó per sota de «los nacionales». Els altres, en canvi, mai són anomenats «diarios madrileños». És evident que *La Vanguardia* és un dels grans diaris estatals, que parteix de la premissa que Barcelona és tan espanyola com Madrid. Tanmateix, allò de les pel·lícules de Martínez Soria continua vigent: si no es fa a Madrid, és «de provincias». Potser hi ha alguna cosa d'aquesta concepció centrípeta madrilenya a les arrels del sobiranisme català: si els catalans no són considerats espanyols «com Déu mana» pels propis capitalins, com volen que ells mateixos se'n considerin? Ara hi ha una campanya per que *La Vanguardia* es faci en català. Si això tira endavant, als quioscos a l'oest de l'Algars només hi haurà la visió «mesetaria» dels diaris madrilenys i la caspa regionalista dels saragossans. Quin panorama!

Carles Terès

ASCUMA fa balanç anual

■ **Carles Sancho**

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

La junta directiva a l'Assemblea General

Aquest any l'Assemblea Anual de l'Associació Cultural del Matarranya va celebrar-se el 15 de febrer a la seu de l'entitat a Calaceit. Es trencava per primera vegada en vint anys la tradició de la convocatòria coincidint amb les vacances de nadal. La Junta entenia que era millor l'ajornament de la reunió per tancar completament l'exercici de l'any anterior i presentar un estat de comptes més real de l'entitat. Aquesta modificació que es temia, podia restar participants a l'assemblea no va ser així i, inclús, l'assistència va ser igual o lleugerament superior a d'altres anys.

Primerament el president, José M. Gràcia va presentar el resum de les activitats que van desenvolupar-se l'any passat, que com a novetats més importants va ser la presència d'ASCUMA a la Fira del Llibre Aragonès celebrada a Montsó i també l'organització de Cerç. I Fira de la Música i la Cultura Aragonesa celebrada a Massalió. Iniciatives que van considerar-se com a positives i que caldrà repetir en l'altres convocatòries. Quant a les publicacions, M. Dolores Gimeno, informà de les editades l'any passat i els projectes d'enguany. Destaca la publicació dels Masos de Pena-roja de Desideri Lombarte coincidint amb el 20è aniversari del seu traspàs i l'inici de la nova col·lecció en català del Trinquet a càrrec de l'Instituto de Estudios Turolenses i dirigida per Artur Quintana. Hipòlit Solé, tresorer de l'entitat, ens informà de la bona salut econòmica de l'associació que sempre és d'agrair. Uns altres dels assumptes tractats van ser la convocatòria de la Trobada Cultural del Matarranya d'enguany que tindrà lloc a Penaroja per homenatjar Desideri Lombarte i la participació d'ASCUMA a la Festa-Manifestació en defensa de les llengües aragoneses prevista a Saragossa el 16 de maig. Després alguns socis van explicar la situació preocupant de l'ensenyament del català en els centres educatius de la comarca: una hora setmanal a les escoles i la supressió del català a l'IES Matarranya. Una dinàmica que cal canviar amb urgència si volem acabar d'una vegada amb l'analfabetisme de la població escolar en la llengua pròpia de la comarca. Més que mai la Llei de Llengües és ara absolutament necessària per demanar la protecció dels drets lingüístics de la població. L'acte va cloure amb la lectura de la Declaració de Mequinensa per part del president d'Iniciativa Cultural de la Franja, Artur Quintana, amb motiu del 25è aniversari del manifest i l'evidència dels pocs canvis en la protecció i desenvolupament de la llengua pròpia que s'han produït des del 1984.

EL DIA DELS ENAMORATS DEL MATARRANYA A BESEIT

La Plataforma per a la Defensa del Matarranya va celebrar, diumenge 15 de febrer a Beseit, el Dia dels Enamorats del Matarranya. El lloc de convocatòria va ser on fins ara estava situada la caseta del bombeig de l'aigua a l'entrada de la vila i que finalment s'ha enderrocat i ha estat substituïda per un ampli mirador que dóna al riu que precisament va inaugurar-se coincidint amb la trobada festiva d'enguany. Recordem que la infraestructura del bombeig de l'aigua del pantà de la Pena al Matarranya va ser inaugurada el 1998 i l'any 2000 una gran riuada es va endur gran part de les instal·lacions. Les obres de la seua construcció van portar a un enfrontament entre els regants de la conca alta i baixa del riu. Finalment hi va haver un acord entre les diferents parts que intervenien en el conflicte i es va signar el Dictamen del Matarranya el 2005. La construcció de diferents basses laterals per a la regulació del cabal del riu: la Trapa i la Vallcomuna a la conca baixa i, d'altres que estan en projecte, era un dels punts de l'acord que van portar la pau entre els regants.

Carles Sancho

VILES I GENTS

Demanar l'impossible

Sembla que tothom estigués obligat a parlar de la crisi econòmica. Es demana als presidents que els seus governs arreglin ells tot l'enrenou. Més enllà d'un impossible, no deixa de ser una estupidesa. Malgrat que els bancs americans són els primers responsables de la desfeta del sistema financer de mig món, el que necessiten ara per mantenir-se dempeus són ajuts i més ajuts. Al nostre país, lamentablement, la crisi/recessió està tenint uns efectes desoladors. Ni el govern, ni els bancs, ni els empresaris, ni els treballadors, tenen capacitat per arranjar l'economia ells sols. No serà fàcil el retorn de la confiança a tota la societat, imprescindible per començar el camí invers de l'espiral econòmica. En aquests moments, cap economista, cap estadista, ni partit polític, gosen ensenyar la clau de la solució, ni tan sols assenyalen la porta que s'ha d'obrir o tancar. No li donem més voltes, ningú ho sap. Ara bé, algunes coses no s'haurien de fer: en primer lloc parlar tant de la crisi i els seus efectes. Pitjor és encara introduir la crispació. El presentar els preus de l'habitatge aparentment poc sensibles a la baixa, en obscurir la realitat del mercat, no anima la compra. Mala cosa és també la focalització de la solució de la crisi en uns pocs, o convertir-la en objecte de la lluita política. Allò que era normal abans de la crisi, un creixement econòmic sense límits i un consum innecessari, haurà de prendre un altre caire quan tornem a la «normalitat». No hauríem d'oblidar, però, que el mateix sistema d'economia liberal de mercat està fent fallida.

José Miguel Gràcia

Lliurament del II Premi Franja a la Llibreria Serret

■ **José Miguel Gràcia**

El proppassat dia 15 de febrer, acabades l'Assemblea Ordinària i Extraordinària d'ASCUMA, una trentena de socis i convitats ens vàrem desplaçar a la Fonda Alcalà per donar compte d'unes bones viandes. S'apropaven les tres de la tarda i qui més qui menys sentia pessigolles a l'estómac. Quan la flaire dels cafès es feia present a les dues llargues taules del reservat que ocupàvem, dempeus l'Artur Quintana i l'Octavi Serret, va tenir lloc el lliurament del «II Premi Franja. Llengua i Territori». L'Artur Quintana lloà l'activisme cultural de l'Octavi Serret i la seua tasca com a llibreter i fins i tot com a editor. En aquesta llibreria de Vall-de-roures s'hi troben —va dir— gairebé llibres de tots els autors ebrencs i franjolins. I també afegí que el guardonat ha aconseguit que la promoció del català sigui un negoci. L'amic Octavi, força emocionat, va agrair, tant a ICF com a ASCUMA, el premi rebut, mentre mantenia entre les mans la negra pedra esculpida amb un buit de Franja, del escultor freixnedenc, José Manuel Aragonès.

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

Entrega del II Premi Franja a la Llibreria Serret

Després de la lectura de *Sadurija*

■ **J.M.G.**

El dia 14 de febrer, un grup de persones de la Codonyera i Mont-roig, es van reunir a la vila de Bellmunt de Mesquí per visitar alguns dels indrets que ixen a la novel·la *Sadurija*, del periodista Ramon Mur. No podien tenir millor acompanyant i informador que el propi periodista, i amb ell varen visitar el Mas Blanc, les Torretes, lo Maset dels Muts, l'ermita de Sant Josiap i altres. Després del dinar, al bar-restaurant de la vila, tots plegats vàrem visitar la casa i els arxius de Juan Pío Membrado. Les documentadíssimes explicacions d'en Ramon Mur, feien ben palesos, en cada estança o racó de la casa, els seus coneixements del moviment regeneracionista del Baix Aragó i la seua il·lusió com a mantenidor de l'arxiu i divulgador de la personalitat de Juan Pío Membrado. La jornada es va cloure amb la visita a la coneguda i ben restaurada nevera de Bellmunt. Prèviament a la visita, el grup de persones de la Codonyera havien llegit, en unes quantes sessions, el llibre *Sadurija* en una aula lectura.

Lectura de *Sadurija* a Bellmunt de Mesquí

L'ARGADELL

Opció òptima

He tingut a les mans un exemplar de *Retrats*; es tracte d'una publicació de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana amb patrocini de CEDRO i la Institució de les Lletres Catalanes. El 12è de la col·lecció està dedicat a Gumersind Gomila (Maó, 1905-Perpinyà, 1970). Transcric l'afirmació següent: *contrariament a ço que sovint s'escriu, la tradició no és l'ànima del poble. L'ànima és la llengua. La llengua no és una tradició: és una necessitat.*

Aquí prompte farà 25 anys de la primera Declaració de Mequinensa i ho hauríem de celebrar. Han passat coses extraordinàries, commemorables. L'Aragó catalanoparlant ha tingut lo mèrit de propiciar un èxit cultural notable. Caminant s'ha fet camí. L'ensenyament de la nostra llengua als centres docents de la Franja ha sigut un triomf de la societat civil: del polítics i professors però, sobretot, dels pares i mares què, voluntàriament, han demanat i encara sol·liciten, ara més que mai, l'assignatura de català per als nostres xiquets. Exercint els nostres drets tenim un bon motiu per a sentir-nos més orgullosos.

I vull acabar amb el poema FOC, DESERT de Nelly Schnaith: Damunt l'arena del desert/ cremen els dies, ancorats/ en cada duna com un antic/ parlar, com un miratge/ del temps que fuig. Revénen/ amors, vesprades del goig,/ una corrua de sons, al fogall/ encés del record.

Juli Micolau

El Tossal Redó de Calaceit ja és de titularitat pública

El jaciment està inclós a la Ruta «Íbers al Baix Aragó»

Redacció

IBEROS EN EL BAJO ARAGÓN

Vista aèria del Tossal Redó de Calaceit

El Consorci Patrimoni Ibèric d'Aragó ha adquirit el jaciment de Tossal Redó de Calaceit, un dels què conformen la Ruta de turisme cultural «Íbers al Baix Aragó» (http:///www. iberosenaragon.net).

L'acte de compravenda es va formalitzar el passat 23 de gener a la notaria d'Alcanyís entre els propietaris de la finca on s'ubica el jaciment i el director general de Patrimoni Cultural del Govern d'Aragó, Jaime Vicente Redón, com a president de l'esmentat Consorci.

La compra d'este important jaciment, que va ser totalment recuperat, consolidat i valorat al llarg del passat any, se suma a la d'altres quatre jaciments arqueològics d'època ibèrica –la Torre Cremada de la Vall del Tormo, Mas de Moreno de Foz-Calanda, i el Cascarujo i el Taratrato d'Alcanyís– que han estat adquirits pel Consorci des de la seua constitució al març del 2007. D'esta manera, en menys de dos anys, el 25% dels jaciments integrats a la Ruta «Íbers al Baix Aragó» han passat a ser propietat de l'entitat de caràcter públic creada per a la protecció, estudi i divulgació del patrimoni ibèric aragonès, la principal àrea d'actuació de la qual se centra en el territori històric del Baix Aragó.

El jaciment del Tossal Redó, situat a la part alta d'un petit tossal a uns 3 km al NE de Calaceit, va ser excavat en la seua pràctica totalitat entre 1915 i 1920 per l'arqueòleg català Pere Bosch Gimpera dins d'un innovador programa d'investigació sobre la protohistòria espanyola que es va centrar, sobretot, en diverses localitats i jaciments de l'actual Comarca del Matarranya. Després de romandre durant quasi un segle en total abandonament, tots estos jaciments estan sent recuperats i posats en valor com a part fonamental de la Ruta «Íbers al Baix Aragó». El projecte de valoració cultural inclou també la reforma o creació d'una xarxa d'onze petits Centres de Vistants amb diferents temàtiques específiques que oferixen, en conjunt, una visió completa i detallada de la cultura Ibèrica a l'Aragó. El jaciment del Tossal Redó, d'uns 2.000 m^2 de superfície, consta de mig centenar de vivendes de planta rectangular protegides per un doble recinte murallat amb restes de dues petites torrasses junts amb els seus accessos principals. La seua planta correspon al model de carrer central, i el seu període d'ocupació va tenir lloc en la fase de l'ibèric antic, en els segles VII-VI aC.

En el marc de la Ruta, encara són de propietat privada els jaciments dels Castellans de Queretes-Calaceit, el Palao d'Alcanyís i Sant Pere d'Oliete. El Govern d'Aragó i el Consorci Patrimoni Ibèric d'Aragó –del que forma part l'executiu Autonòmic junt amb diverses Comarques, Ajuntaments i grups d'Acció Local– estan mantenint converses amb propietaris i realitzant gestions per a la compra d'estos jaciments, que passarien a ser també de titularitat pública si les negociacions conclouen en acords entre ambdues parts.

En el nom del iaio

Una família de Barcelona busca la tomba d'un soldat republicà mort l'any 1938 entre Sorita i Aiguaviva

Lluís Rajadell

La família Llansana, de Barcelona, no podia sommiar ni en el pitjor dels seus malsons que, durant la Guerra Civil, el Baix Aragó es convertiria en la tomba de dos dels seus membres: Lluís Llansana i el seu fill Jacinto. Trobar el lloc d'enterrament de Lluís, perdut en algún punt de la confluència de les províncies de Terol i Castelló, s'ha convertit en una assignatura pendent per als seus descendents.

Cinto, membre de la 30 Divissió de l'exèrcit republicà, va morir a l'Hospital Militar d'Alcanyís el 28 de juny de 1937, un dia abans de complir 19 anys. El seu pare, també incorporat a les tropes governamentals, el va poder acompanyar en els darrers moments. A l'any següent, concretament el març de 1938, en plena ofensiva franquista per arribar al mar Mediterrani, també moria Lluís. Les informacions recopilades pels familiars apunten a què la mort es va produir en el transcurs de «forts bombardeigs» desecandenats pels feixistes entre Sorita del Maestrat (Castelló) i la veïna Aiguaviva (Baix Aragó). El seu cadàver no va apareixer mai. En menys d'un any, la família Llansana, d'ideologia catalanista i d'esquerres, perdia al pare i al fill en terres baixaragoneses. La néta de Lluís, Josepa Llansana, busca des de fa dècades la tomba anònima on va anar a parar el seu avi. La darrera flama d'esperança per a poder complir este desig l'ha encés l'associació La Gavilla Verde, dedicada a investigar les desaparicions de republicans durant la Guerra Civil i també al període de la guerra bruta contra el maquis, entre els anys quaranta i cinquanta del segle XX.

Josepa Llansana recorda que l'interès familiar en busca de les tombes dels parents morts a la província de Terol o a zones limítrofes de Castelló va començar al poc de morir Franco: «Al novembre de 1976, el meu pare –Salvador Llansana– es va engrescar i vàrem anar a Alcanyís. Recordava el lloc on va ser enterrat en Cinto, però ell no hi era i, en el seu lloc, hi havia una altra persona. Curiosament, quedava el seu nom i la data al marge del ninxol. Ens consta que al cap dels anys va ser traslladat a la fosa comuna».

Fa un parell d'anys Josepa i el seu marit, Joan, van visitar un altra vegada Alcanyís buscant més informació, sense resultat. La parella va desplaçar-se també a Sorita amb l'esperança de trobar alguna pista sobre el destí que va correr Lluís. Joan comenta que la gent amb la què van parlar es va mostrar molt desconfiada i reticent a col·laborar i a donar explicacions sobre qualsevol aspecte de la Guerra Civil. «A l'Hogar del Jubilado no ens van fer ni cas», es lamenta Joan. A l'Ajuntament, l'actitud va ser igualment decebedora.

L'esperança de tancar esta ferida oberta en el cor de la família Llansana es va tornar a reviscolar al contactar fa dos mesos amb La Gavilla Verde, que, al rebre la solicitud de col·laboració, va emetre una nota divulgant esta búsqueda per si algú pot aportar informació sobre el lloc on està enterrat el sergent republicà

Lluís Llansana, republicà barceloní desaparegut als combats lliurats l'any 1938 entre Aiguaviva i Sorita

Lluís Llansana. D'aconseguir-ho, es tancaria una tràgica història iniciada l'any 1936. Cinto es va afiliar al Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) i va marxar a combatre a la serra d'Alcubierre (Osca), al mateix front on va lluitar l'escriptor George Orwell. Posteriorment, amb la disolució del POUM, es va incorporar a Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i va combatre a Segura de Baños (Terol), on va resultar ferit. Van evacuar-lo a l'Hospital Militar d'Alcanyís, però no va poder superar l'operació a la que va ser sotmés. Les seues restes descansen, probablement, en una fossa comuna del cementiri alcanyisà.

Lluís, pare de Cinto, treballador de comerç, era president d'ERC al barri barcelonès del Clot quan, pocs mesos després que ho fera el seu fill, va incorporar-se a l'exèrcit republicà. La família creu que va formar part de la columna Macià-Companys amb la qual va estar a Alcanyís l'any 1937. Havia arribat a sergent quan va enviar la darrera carta a la seua dona, Pepita. Era març de 1938 i s'havia remetut des de Sorita. Poc després, van arribar notícies al domicili familiar de forts bombardeigs franquistes per la zona durant els combats del Front d'Aragó. La pista de Lluís es va perdre llavors definitivament. Enrera quedava una vídua, Pepita, a càrrec de tres xiquets menuts. El més gran, Cinto, també havia mort un any abans amb 18 anys.

Josepa és conscient de què han passat molts anys des de la mort de son iaio, «però –conclou– localitzar la tomba del meu avi es una manera de retre un petit homenatge a totes aquestes dones que van perdre marits i fills, especialment a la meva avia Pepita».

L'ABABOL

Els ex

Des del passat 27 de febrer, he entrat a formar part del club dels ex. Un luxe compartit amb l'Hipòlit (el nostre, no l'altre), Pujol, Maragall, González… també l'Aznar

He de dir que, dels últims quatre anys que hai set presidenta de l'IEBC, el que em fa més goig és haver donat el relleu al Pep Labat, per moltes raons, però la primera i principal és que Galan no ho va aconseguir. Josep va fer molt per Fraga, pel Baix Cinca i per la Franja, va impulsar molts dels projectes que portem entre mans, com esta revista, sense anar més lluny, però mai va aconseguir engrescar al Pep perquè presentés candidatura com a president de l'IEBC. Jo sí, i, mireu, en alguna cosa havia de guanyar.

I, per arrodonir l'homenatge que em dedico, recordaré les paraules que un polític va pronunciar durant el cessament d'un subordinat: ho has fet tan bé, que ara qualsevol pot fer-ho.

Què he fet tan bé? En la meua opinió, ni humil ni modesta, succeir al Josep era més difícil que succeir-me a jo. L'energia i la passió que hi va esmerçar Galan no són comparables, no obstant, hi ha camins que fer-ho bé és sinònim de fer-ho assequible, i crec que això és el que he aconseguit.

Me'n sento orgullosa, i també de continuar formant part de l'equip que acompanyarà al Pep en la nova etapa. Havia d'acabar d'alguna manera i no se m'ha ocorregut res més institucional, per la qual cosa demano disculpes.

Susanna Barquín

Pas enrere per l'ensenyament del català

L'institut de Vall-de-roures suprimeix este curs les clases optatives

■ **Lluís Rajadell**

M. TERESA BALLESTER

Homenatge a Desideri Lombarte a l'IES de Vall-de-roures a l'abril de 2002

La tímida presència del català a l'ensenyament de les comarques catalanoparlants d'Aragó, per difícil que puga paréixer, encara pot anar enrere. Així ho demostra la desaparició de les classes optatives d'esta matèria a l'institut Matarranya de Vall-de-roures al començament de l'actual curs. Alguns pares d'alumnes ja han manifestat la seua inquietud per esta situació, que interromp la progressió en el domini de la llengua materna a alumnes que, majoritariament, han cursat català a l'ensenyament primari.

El diretor de l'institut, Ángel Aranda, afirma que no té «cap problema» en que el centre oferisca classes optatives de català als alumnes, i explica que la desaparició d'esta opció des de setembre passat es deu a l'aplicació de la «Ley Orgánica de la Ecuación», que ha eliminat la «llibertat» que tenia cada institut per a oferir les assignatures optatives que creguera convenients. A l'institut de Vall-de-roures, una d'elles era, fins ara, el català. Aranda reconeix que n'hi ha un grup de pares interessat en recuperar les classes de català, però afirma que ha de ser l'Administració educativa la que aporte una solució per a satisfer esta demanda.

També la presidenta de l'Associació de Pares i Mares d'Alumnes (AMPA), Pilar Bondia, ha comunicat a la direcció de l'institut Matarranya la inquietud per la supressió de l'assignatura voluntària de català. Bondia explica que l'AMPA estudiarà l'interès que n'hi ha entre l'alumnat per a aprendre català de cara a recuperar esta matèria –amb carácter optatiu– per al pròxim curs. L'actual ja es pot donar per «perdut» pel que fa al català. La presidenta de l'AMPA considera, no obstant, que l'Administració hauria de tindre en compte les preferències dels pares i dels alumnes a l'hora de determinar les assignatures optatives de cada centre.

El director de l'institut ha comunicat la demanda dels pares al Servei Provincial d'Ensenyament de Terol per a demanar una solució. Aranda aclareix, no obstant, que la demanda de classes de català en el curs passat «no va ser molt elevada», menys d'una vintena d'alumnes. Cal aclarir que només s'oferia la possibilitat d'estudiar-lo als alumnes d'un curs, el quart de l'ESO.

Teresa Ballester, mare d'una alumna de l'institut Matarranya, lamenta que la eliminació de l'assignatura optativa de català prive als estudiants de la possibilitat d'aconseguir un títol oficial –el nivell B– que acredite el coneixement d'esta llengua, la seua pròpia. Ballester afegeix que l'Administració hauria de recuperar estes classes per al pròxim curs i, a més, oferir-les a tots els cursos no solament a un o dos com passava fins ara.

L'eliminació de l'ensenyament del català de l'oferta educativa de la Secundaria a una comarca catalanoparlant com el Matarranya evidencia, una vegada més, la manca de sensibilitat per par de l'Administració respecte a la llengua vernacla. L'anterior director de l'institut, Silvestre Hernàndez, ja va advertir de la conveniència de buscar una solució per a mantenir les classes de català en una carta remitida al maig de 2008 al Servei Provincial d'Ensenyament. La carta apel·lava a la necessitat de recolzar un dels principales elements de la cultura de la comarca del Matarranya, a l'experiència del centre en esta matèria i a la relativa facilitat de trobar una solució que evitara la desaparició dels cursos de llengua catalana. Disortadament, com ha quedat demostrat, el seu escrit va anar a parar a la paperera.

Domingo Chinchilla va espargir un pujal de contes pels pobles de la Ribera

■ **Marià Àlvarez**

L'actor i contacontes valencià Domingo Chinchilla va omplir els centres escolars i les biblioteques de Fraga, Saidí i Miralsot d'històries, unes escoltades a la ràdio, altres basades en contes de Pere Calders o Boris Vian, altres extretes de la tradició valenciana i d'arreu del món, encantant a petits i grans dins de les activitats programades pel Projecte d'Animació Cultural Jesús Moncada del Govern d'Aragó i la Xarxa de Biblioteques Municipals de Fraga. El passat dilluns, 2 de febrer, a la tarda, entretingué als petits visitants de la Biblioteca Infantil fragatina Gianni Rodari acompanyats de les seues mares amb l'espectacle «Històries menudes» on hi havia contes com *A què sap la lluna*, *El cas i la sopera*; *Zoom*, etc.

A la nit, «quan se conten els contes» la biblioteca de Miralsot convocà a una bona part de la població. La sessió, plena de màgia, misteri i humor va continuar al bar amb un bon cafè.

El dia 3, Domingo Chinchilla visità les aules de l'IES «Baix Cinca» de Fraga i del CEIP «San Juan Bautista» de Saidí. A la nit, tingué lloc, a les aules d'aquest mateix centre, una nova sessió nocturna organitzada per l'AMPA del col·legi. Tant els xiquets com els pares quedaren encantats amb l'experiència i trobaren moltes similituds entre la forma de parlar i de contar històries del rapsode valencià i quan s'ajuntaven antigament els hòmens i dones de Saidí i altres pobles a fer «el xut» a les quadres, al caliu de les cavalleries, quan plovia.

ESTAMPES RIBERENQUES

La pressumpció d'innocència. Un dret oblidat

■ **M. Pilar Aribau**

Es diu: «El que la fa, que la pagui», però ¿i si no ho ha fet? Què hem fet del dret constitucional a la presumpció de innocència?

Detenir una persona, no vol dir que aquesta sigui culpable. De vegades, pot hi haure indicis aparents, manipulació de proves per part de tercers, etc. És al judici on un jutge condemna o absol en funció de les proves reals existents.

El problema és que hi ha persones que poden estar fins a dos anys esperant el judici, en presó preventiva, compartint els mateixos espais i les mateixes normes que els delinqüents condemnats.

En el cas que el resultat del judici sigui l'absolució, qui li tornarà tot el que aquesta persona ha perdut durant aquest temps? Quan difamem, ¿com li tornarem la fama? ¿com ho podem compensar? És impossible.

Imaginem el que pot suposar per a una persona que no ha comès el delicte que se li imputa, veure com registren casa seua, ser detinguda i emmanillada davant de familiars i veïns, aparèixer en portada de diaris i televisió, ser interrogada en un lloc i en un ambient hostils, (que només ha vist a les pel·lícules), i ser tancada lluny de família i amics, a l'espera d'un judici sense data, que pot tardar dos anys.

La meua única pretensió és que ens posem a la seua pell, a la de la seua família i els seus amics. Ha de ser molt dur, molt dolorós.

I per si això fos poc, han d'enfrontar-se a la pressió social, de veure com el seu ésser estimat és el centre de les tafaneries del poble a tots els llocs de reunió. El seu sentiment d'impotència i de dolor deu ser inexpressable.

Per tot això, cada vegada que jutjo o difamo algú, sóc jo l'únic responsable del que dic. No puc emparar-me en que és la societat la culpable, i així eludir la meua responsabilitat individual. He de tenir criteri i no deixar-me portar pels comentaris freds de persones superficials.

No conec res de la persona que apareix als mitjans de comunicació com «presumpta autora de tal delicte», només escolto o llegeixo quatre coses sobre ella, moltes vegades tretes de context, i amb això em crec amb el dret a jutjar-la. Em crec amb el dret, però… el tinc?.

A més, la majoria dels mitjans només busquen notícies que venguin, no la veritat. Ja van passar els temps en què «ho han dit a la tele» pareixia garantia d'autenticitat.

Josep Antoni Carrégalo Sancho, escriptor i estudiós de la cultura popu

«Sóc un apasionat de

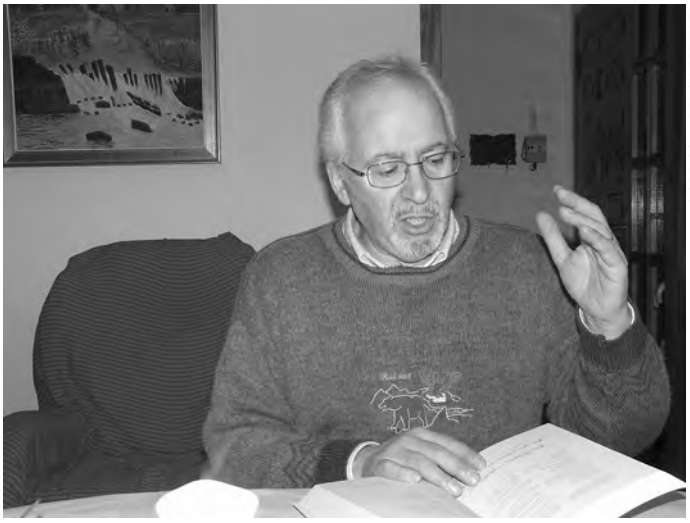

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

L'endemà de Cap d'Any, de vesprada, pugem a Montroig, a casa de l'escriptor, amb vistes esplèndides a la Mola, al Masmut i la Cogulla. Abans d'anar per feina hem fet una curta eixida –els dies encara curtegen– fins a la Torre Manero a admirarne la centenària i monumental carrasca, que avui se'ns presenta mutilada, ja que fa poc se li ha esguellat un dels cimals, i veure si trobem alguns fredolics –poca collita, malauradament. Però sí que arreplego un mot nou per a nosaltres d'en Josep Antoni: la tovura, aquest muntet arrodonit de pinassa o molsa que delata la presència a sota d'un bolet. De tornada a la vila berenem com cal i encetem la conversa mentre na Sigrid ens fotografia.

Pregunta. Comencem amb la pregunta obligada que cal fer a tot escriptor en català –i no mai a un escriptor en castellà: com vas descobrir que «lo vostre Chapurreau de l'Aragó és clara llengua, és català del bo», que diu el poeta, i que 'també' s'hi pot escriure? Les teues circumstàncies familiars i de territori no hi devien ser pas gaire propícies.

Resposta. Mon pare ere de llengua castellana, ja ho saps prou. La meua descoberta del català com a llengua de cultura va ser gràcies a què un advocat amic de Valls, on jo visc de fa molts de temps, em va passar un número de la revista *Despertaferro!* amb una poesia d'en Desideri Lombarte, «A la conquesta de la roca». Em va impressionar fortament. Escriure una cosa tan meravellosa en aquell xapurriau! Va ser decisiu. Pensa que jo fins aleshores ere molt aragonesista. Tampoc no és que jo fóra un anticatalanista bel·ligerant, a la manera dels facaos, sinó que en no haver conegut cap altra alternativa ni possibilitat en limitava a negar la catalanitat de la llengua i la cultura pròpies. Ere, si fa o no fa, com deixar-me portar pel corrent d'opinió que imperave en aquella època, sense reflexionar-hi gaire. Però és un procés pel que, com tu saps, hem passat molta gent, entre la que estem molts dels que avui militem per la llengua i la cultura pròpies de l'Aragó catalanòfon.

P. Quan va ser això d'en Desideri?

R. Cap allà el 1986 o 1987. Jo tindria aleshores 35 o 36 anys. Fins a aquell moment no havia escrit res, tret d'adaptar al català de Mont-roig una comèdia que havie escrit en un català barcelonitzant lo meu tio-iaio Josep Peris Guarc, *La herència de la tia Roseta*, que mai no s'ha representat, i que crec que un dia o altre s'haurà de publicar. Això devia ser cap al 1980.

P. Sembla, però, que abans de llançar-te a l'escriptura ja emmagatzamaves a la memòria la literatura oral que senties al teu entorn, i que tant t'ha influït. Conta'ns com va anar aquest procés?

R. Certament crec que tinc molt bona memòria. A casa érem bilingües i els contes els explicaven en castellà. A la colla, amb los companys, dos especialment, un del Mas del Borreguer i un altre del Mas d'Angosto de Fondespatla, que sabien i saben moltes coses, i les contaven en català –tot i que ells no n'eren conscients. I també contave molt ma tia Isabel, tia-iaia meua. I jo ho recordava o ho apuntava en una llibreta. Primer només paraules, però després vaig anar més per contalles, facècies, anècdotes. Quan parlava amb los masovers a finals dels vuitanta, recollint materials per al llibre *Monroyo. El hábitat disperso (las masías)*, també preguntava i recollia coses. I, com et dic, tinc bona memòria.

P. Has estat i ets un apassionat de la literatura popular. Quan et decideixes a recollir sistemàticament materials d'aquesta literatura i a publicarla?

R. A través de la meua col·laboració a *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa*. Jo hi vaig arribar quan ja ere fet lo recull, però encara a temps per a poder-hi afegir els meus materials. Em va anar molt bé la guia que tu em vas passar, i els materials dels gèneres menors, sobretot los refranys que em va passar l'Hèctor Moret, i el cançoner d'en Carles Sancho. Me van servir de model per a noves recerques i per a sistematitzar els materials.

P. El teu magnum opus de literatura popular, en tot cas fins ara, ha estat *Mont-roig. El patrimoni immaterial (la literatura oral)*, publicat el 2007. Explica'ns la gestació d'aquesta obra.

R. Un cop acabada la meua col·laboració al *Molinar* em vaig trobar que tenia molts materials, i que cada dia n'anava trobant més. Vosaltres, l'Hèctor, en Carles, tu, havíeu escrit al pròleg d'aquell llibre que confiàveu que sorgissen treballs, entre altres, dedicats a una sola localitat. I aquests mots, com dic al pròleg del meu llibre, em van esperonar a fer-lo, a recollir la literatura popular de Mont-roig. També hi he tingut en compte tot lo que fins aleshores s'havie publicat sobre la literatura popular del Matarranya i la Franja en general: los llibres d'en Miquel Blanc, Rafael Ferrer, d'en Josep Galan…

P. Si ara fosses a fer, enfocaries aqueix llibre d'una altra manera? Creus que hi hauries d'haver afegit alguns altres gèneres, o més contes meravellosos, cançons més llargues, més 'tradicions', més comedietes?

R. De contes meravellosos no me'n sabien contar, ben poca cosa he pogut arreplegar, i de cançons llargues tampoc. En aquests gèneres possiblement ja hem fet tard. Com també en les comedietes que es fien als masos: només me van

ular matarranyenca

e la literatura popular»

saber donar l'argument de tres d'elles –que és tot lo que en tenim del Matarranya. Saben que se'n feien moltes més, però ja no les poden explicar. De 'tradicions' segons la definició que en dóna Ramona Violant de 'tota una sèrie de dades sobre indicis, potser records, reminiscències, de llegendes perdudes, potser tímides gènesis de noves llegendes… ' no en vaig trobar. Més tard he recollit una contalla que es pròpiament una 'tradició': al Mas de Móra en un bancal hi ha dues roques llarguerudes i entremig com un passadís, i conten que això ere un ruc que duie dues grans pedres al covilló de la sària i en arribar al bancal se va encallar en la terra tova, i han quedat les dues roques que ara es veuen. Ès l'única 'tradició' que m'han dit. La vaig publicar al programa de festes de Mont-roig del 1992, però no sé per què, no se'm va ocórrer de posar-la al Molinar ni al meu llibre sobre la literatura popular de Mont-roig.

«La lectura d'un poema de Desideri a *Despertaferro!*, m'obrí els ulls»

P. No t'has limitat, ni de bon tros, a recollir i a estudiar la literatura popular, sinó també molts altres camps de la cultura popular, en especial montrogina. Fa uns anys vas publicar *Monroyo. El hábitat disperso (las masías)* que per cert havies escrit en català i finalment vas haver de traduir al castellà. Ens pots explicar com va anar aquest canvi de llengua? Va ser una imposició?

R. Les coses no sempre són com voldries. I més quan hi ha un col·lectiu gran treballant-hi. Perquè hi col·laborava tota l'Associació Sucarrats de Mont-roig. I eren els inicis de l'associació. I en aquell moment el que m'interessava era motivar la gent en un projecte cultural –lo dels masos de Mont-roig– engrescador. Lo tema lingüístic quedava en un segon pla. L'important era engrescar la gent i això es va aconseguir. Es va votar fer-ho en castellà o en català, i per majoria absoluta es va decidir fer-ho en castellà. No hi va haver imposicions. Va guanyar la majoria. Jo hi vaig estar d'acord perquè, repeteixo, en aquell moment el que m'interessava ere integrar la gent. Ara que em va costar de traduir el llibre al castellà. I que ho vaig fer a contrapèl, més que res per la feinada –tot s'ha de dir.

P. Fa molt de temps que treballes sobre la toponímia mont-rogina. L'any 1995 vas publicar un article sobre el tema a *La Comarca*, on denunciaves topònims com «Mas de la Baza» per «Mas de la Bassa» o «Hermanillos» per «Germanells», fruit de l'afany castellanitzador dels cartògrafs, i d'altres casos pitjors encara com «Fus Pedrus» per «Lo Suspedrenc» o «Ribaros» per «Ribassos». En quin estat de redacció tens la toponímia de Mont-roig? Creus que servirà per a frenar el desori toponímic regnant?

R. No. Mentre ho faiguen funcionaris de llengua castellana, no servirà de gran cosa. Pot ser útil per a una persona interessada, podria ser. Tinc molt de material recollit. Vull ser exhaustiu en la toponímia i antroponímia viva, però no en la històrica, tot i que també la considero, i força. Ara treballo sobre el protocol de la segregació de Torredarques, i també ho vull fer sobre el de la Sorollera. Però mentre no em jubila –em falten dos anys– no m'hi puc dedicar de ple.

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

P. En la teua obra de creació, a les proses d'*Espurnes* i als assaigs d'*A soca d'orella*, o a les col·laboracions als diaris, la literatura popular hi és sempre present. S'hi sol manifestar de forma variada en refranys, cançons i fraseologia més que més, i a *Espurnes* sobretot recrees amb les teues paraules facècies, anècdotes, alguna faula… però cap conte meravellós. No has pensat en fer una cosa semblant amb els contes? Realment els contes meravellosos es troben a faltar en versions treballades per escriptors tant a les escoles com a les famílies.

R. No ho he pensat, ni la idea me torna boig. Lo conte meravellós ja t'ho dóna tot fet. No pots crear coses noves, però a la facècia sí. Per a mi és molt important crear, i si no creo no estic satisfet. Em trobo més a gust amb el tarannà de les facècies, i així ho he fet sobretot al meu llibre *Espurnes*, però també a *Soca d'orella* o als articles de *La Comarca* d'Alcanyís.

P. Hem sentit tocar campanes que prepares unes memòries de joventut, que vista la teua trajectòria vital –encara et vas criar en un món de ple xapurriadisme i quasi sense tractors– promet ser de lectura necessària. Com ho tens?

R. De moment, i en tot cas fins a la jubilació, no trobo el temps. Hi ha també el nét, se va fent gran i no me'l vull deixar perdre. Però més endavant és ben possible que m'hi posa.

P. Quin tipus de llengua hi vols fer servir? Nord-occidental mont-rogí poc o molt amanit amb llenguatge literari com fins ara, o un altre? Quin?

R. Sempre ho he tingut clar. Jo utilitzo a *Temps de Franja* un registre formal nord-occidental. A la revista *Plana Rasa* de Mont-roig i a les columnes de Viles i gent de *La Comarca* d'Alcanyís faig servir un registre més local. Per a les memòries faré servir el català nord-occidental. Per a substituir el castellanismes prenc mots de la llengua literària en general, tant si són vius només a València, o a Barcelona o Valls, o d'on sigue.

TdF. Moltes gràcies per la teua col·laboració.

Artur Quintana i Font

DESPERTA FERRO

Cognoms del Matarranya

A través d'internet, l'Institut Nacional d'Estadística permet consultar com es distribueixen per províncies els cognoms de les persones. El cronista ha tingut la curiositat de consultar alguns dels topònims dels municipis de la comarca del Matarranya que figuren com a cognoms i ha tingut algunes sorpreses.

Ja vaig donar a conèixer que a finals del segle XIII, els descendents dels senyors de Cambrils van canviar aquest cognom pel de Calaceit i aquest es va estendre per l'actual província de Castelló. Segons l'INE, actualment, a la província de Barcelona hi ha 6 persones que porten com a primer cognom Calaceit i 6 més com a segon. A la resta de províncies són 4 persones que porten com a primer cognom Calaceit i cap com a segon. Segons les meves investigacions, aquestes quatre persones es troben a la província de Castelló.

El cognom Maella és més afortunat. De primer cognom hi ha 67 persones i de segon 103. Es troba escampat, principalment, per les províncies de Barcelona, Biscaia i Saragossa. Fabara, escrit amb b, hi ha 50 persones de primer cognom i 32 de segon. La Fresneda és un cognom força escampat, 3.317 persones de primer cognom i 3.332 de segon. La Ginebrosa, a la província de Barcelona, 11 de primer i 7 de segon i la resta, 4 de primer i 6 de segon. Amb el de Batea hi ha 6 persones a Barcelona que porten el primer cognom i 6 més de segon.

Si en volen saber més, poden vostès consultar l'esmentat servei.

Joaquim Montclús

ALCIVI es transforma en CDF i vol ser una tercera via entre PSOE i PP

Redacció

Josep San Martín, fent la proposta de Ponència Política, al Congrés

El passat 7 de febrer, l'Hotel Casanova de Fraga va acollir el Congrés refundacional del partit polític Alternativa Cívica (ALCIVI), creat el 2007 i que es va presentar als darrers comicis municipals a Fraga.

Després d'un període de debat intern, amb la voluntat de tenir un marc d'actuació polític efectiu a totes les comarques de la Franja i de mantenir interrelacions amb d'altres forces polítiques per dur a termes certes polítiques de manera conjunta, el Congrés va cloure amb la refundació del partit.

Amb la modificació dels estatuts, Alternativa Cívica esdevenia Convergència Democràtica de la Franja, assumint tot un nou text estatutari amb importants modificacions, tant en matèria orgànica com en estructuració territorial.

També es va aprovar el nou equip del Comitè Executiu, continuant al capdavant del projecte en Paco Tejero Costa, com a nou Secretari General de CDF. Amb la presència del Secretari General Adjunt de Convergència Democràtica de Catalunya, Felip Puig, es va signar el Conveni de col·laboració entre ambdós partits, on es recullen els termes i els àmbits de vinculació i acció conjunta.

En acabar el congrés, ja obert al públic general, representants del teixit social i mitjans de comunicació, va tenir lloc l'acte de presentació de CDF, amb el suport de CDC.

Per la seva part, Felip Puig va expressar la seva satisfacció per l'acord signat amb CDF ja que totes dues formacions comparteixen «la defensa sana del patriotisme i el progressisme que es practica i no només es predica», a banda dels objectius fundacionals i de models en polítiques econòmiques, socials, d'infraestructura i d'identitat. Tanmateix, Puig va anunciar la seva proposta d'anar junts a les llistes per les eleccions europees, remarcant la independència política de les dues formacions, «lluny d'intervencionismes».

Per la seva banda, Paco Tejero, el nou partit sorgeix amb la voluntat de ser una alternativa als partits socialista i popular, mantenint els continguts programàtics i ideològics d'AlCivi, però amb més aspiracions i amb un projecte més efectiu. «Hi ha moments històrics que la gent se sent obligada a actuar» manifestà. Temes com la situació de la llengua catalana –reclamant la seva oficialitat–, les dificultats que tenen els projectes empresarials, la xarxa sanitària –entre d'altres intents d'accentuar i fer insalvable la frontera administrativa amb Catalunya–, les comunicacions i, fins i tot, la recepció en TDT de les emissions de la CCRTV van ser reivindicacions i cavalls de batalla que ha assumit CDF.

Tant Puig com Tejero van coincidir plenament en la necessitat d'intensificar al màxim les relacions entre Aragó i Catalunya, en tots els àmbits.

Segons Tejero, «un partit progressista, que propugna els valors fonamentals del compromís, l'esforç, la iniciativa, el diàleg i la participació, i que pretén preservar els trets, la identitat cultural i lingüística i les inquietuds de la Franja: això és CDF».

A la tarda, CDF va inaugurar la seva seu del partit, situada en el cor del casc històric fragatí, a la Plaça del Carbó.

ESPURNEGALL

Natxo Sorolla. Administrador de franja.tk

Durant el mes de gener el PSOE novament endarreria per al març la data de presentació del projecte de llei de llengües, i durant el mes de febrer s'anunciava que el PAR se'n desentenia definitivament de votar-hi a favor. A més, diputats i representants del PAR participaven en unes jornades amb els radicals de la FACAO. Amb tot, reïx una campanya que sota la pàgina web leydelenguas. com arreplega firmes per l'aprovació del text i s'anuncia que multitud d'entitats han acordat convocar una gran manifestació a Saragossa per a la defensa del català i l'aragonès el matí del 16 de maig.

El bisbe de Lleida demanava permís al Govern català per a entregar les peces al govern de Saragossa. Chunta, tot i defensar en el seu moment que calia fer eixir Aragó de l'Euroregió per la polèmica dels Béns, este rectificava la seua votació amb l'argument que els Béns continuaven a Lleida, i Aragó continuava fora d'este grup de treball. A pesar d'estos entrebancs, els consellers català i aragonès d'economia es reunien per demanar més recursos al govern central. I, mentre s'oficialitzava l'entrada de les Illes Balears, els Pirineus Orientals, la Xarxa de ciutats valencianes i l'Alguer a l'Institut Ramon Llull, la Franja en quedava exclosa a pesar de les demandes fetes des de l'associacionisme. Per la seua part, la premsa ha polemitzat sobre les relacions entre la sanitat catalana i l'aragonesa pels serveis prestats a la població de la Franja.

A Gran Scala es feien les primeres compres de terreny i J. A. Biel anunciava que s'adequaria la llei a les necessitats del projecte, saltant-se el procés habitual d'adequar els projectes a les lleis. Al nord creixia l'oposició a la línia de gran tensió Montsó – Isona. Montanuy aprovava un pla de construcció de 2.500 vivendes, lligades a l'ampliació de les pistes d'esquí de Cerler. L'alcalde de Beseit deixava la presidència de la Taula del Sénia. Fraga superava els 14.000 habitants, desmentint-se la notícia de la possible instal·lació d'un gran magatzem de Decathlon.

Este principi d'any l'activitat cultural ha estat intensa. Los Draps van ser nominats novament als Premis Aragón Musical. El CERIb presentava a Benavarri els llibres «la Llengua de Castigaleu» i «Catalunya, país emergent», de Ramon Tremosa, qui poques setmanes després seria nominat cap de llista de CiU a les europees. A Pena-roja es va publicar el primer número de la revista local, Pinna-rubea. I Saünc editava un calendari en la varietat local de transició.

El president de la FACAO, Raúl Vallés, denunciava en un diari que havia tingut una gossa i les seues dos cries buscaven menjar als contenidors de sa casa d'Alcanyís.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Art, neu i aigua

Ramon Sistac

Alós d'Isil (o de *Gil*, com diuen per ací dalt) és una mena de París en petit partit per la Noguera Pallaresa: hi ha una riba dreta –la part més nova— i una riba esquerra, però el riu es divideix en dos braçals i deixa una illa al mig, on hi ha l'església. Com a l'*Île de la Cité* amb la seua *Nôtre Dame* (tot salvant les distàncies!), pareix que a la plaça que hi ha al davant es concentren tots els corrents tel·lúrics i mals rotllos siderals. Ací es reuneixen, la nit de Sant Joan, els *fallaires* que baixen de la muntanya, en una autèntica orgia folla de foc, coca i moscatell (tot molt tel·lúric, sí; però nostrat i tocant de peus a terra). En direcció al nord, més amunt del lloc d'Isil (o de *Gil*), passada la magnífica serradora hidràulica, la carretera es converteix en pista que, pel bosc de Bonabé, mena a la Vall d'Aran per Montgarri i el Pla de Beret. Una de les rutes tradicionals de contacte amb Occitània (també des d'ací es passa el port de Salau, que dreça cap al Coserans). Però avui res de res. La neu trepitjada i el gel poden més que la tracció a les quatre rodes, i ens veiem obligats a girar cua.

El paisatge, per la Mata de València i l'avetosa del Gerdar de Son, és el mateix de tots els hiverns: blanc sobre blanc. Però enguany, pels revolts de la Bonaigua, la neu compactada als vorals i cunetes eleva parets de metres, prou metres com per a amagar els cotxes que hi passen. Al cap del port la blancor arriba a ser ofenosa o, com a mínim, ens causa una certa basarda als que som de terres més amables, si és que l'amabilitat és una qualitat aplicable a la terra. Basarda compensada, tampoc cal amagarho, pel desig de civet de cérvol que ja deu estar fent xup-xup en algun fogó de l'Aran. Més avall, i ja en terra aranesa, intentem arribar des de Gausac a un altre indret màgic, el bosc de Varicauba i el Plan Batalhèr. Però de cop i volta el cotxe que portem al davant s'atura al mig de la pista i, del remolc, baixen una moto de neu. Captem la indirecta i tornem a girar cua, no sense grans dificultats, a causa del gel.

Finalment ens decidim per anar a Vilamòs, poble molt elevat i orientat a l'oest, al terçó de Lairissa. A l'entrada del nucli urbà, davant la casa on es va hostatjar Joan Coromines mentre preparava *El parlar de la Vall d'Aran*, hi ha un mirador esplèndid. Davant nostre s'obre la vall del Joeu, coronada pel magnífic circ de l'Artiga de Lin. Darrere, el massís de la Maladeta. L'aigua de la glacera de l'Aneto s'escola, en territori benasquès, pel Forau d'Aigualluts i ix a la superfície a l'Artiga de Lin, a l'indret idíl·lic conegut com els Uelhs deth Joeu. Aigua que se'n va, doncs, cap a la Garona, cap a Tolosa, la Gascunya, la Gironda, Bordeus… i l'Oceà Atlàntic.

De cop i volta ho veig tot clar. Els aranesos, els occitans tots, es queden l'aigua que genera el pic més alt del Pirineu, de la muntanya més senyera d'Aragó. Sens dubte un robatori, un expoli, un furt que dura, com a mínim, del Quaternari ençà. Bé prou que caldrà cridar els aragonesos a sometent i denunciar tot plegat davant l'autoritat competent. I, si molt convé, portar-ne els responsables als tribunals: el Síndic d'Aran, el president de la regió de Midi-Pyrénées i el de la República Francesa que és, a més, copríncep d'Andorra. I, amb açò, ja tenim la peça que faltava per encaixar: la *Polish Connection*.

Català sense límits

■ Lídia Bogatyreva*

Aquí deixo al vostre judici el que he après estudiant català a Rússia.

«Quines llengües parles?» –una pregunta bastant comuna de la gent que acabo de conèixer. No és cap secret: anglès, francès, castellà i català. Sempre la segueix una altra: «Perdó, quina era l'última?» Al meu país generalment es desconeix l'existència de la llengua catalana.

Estudio català des de fa quatre anys i quan vaig començar la carrera no sabia ben bé explicar als meus compatriotes (als que no són filòlegs) per què serveix estudiar una llengua «tan rara» però ja em defenso millor. Aquí de vegades costa fer arribar a la gent que no és cap dialecte de l'espanyol sinó una llengua normal com una altra qualsevol. He descobert que m'hi poden ajudar els exemples: mira, el rus i l'ucraïnès són llengües diferents, encara que s'assemblin molt, són històricament properes i abans compartien l'estat. La mateixa cosa són les relacions lingüístics entre l'espanyol i el portuguès o l'espanyol i el català.

Algunes persones afirmen que no n'hi ha cap necessitat, d'estudiar català: però a Catalunya, la gent entén castellà? –I tant que sí. Doncs a tu, per què t'és important estudiar català si saps parlar castellà? Cal reconèixer que tenen certa lògica (que no és que tinguin raó), la lògica de l'esforç mínim. Cal confessar que aquí les llengües minoritàries/minoritzades no tenen cap estatus oficial i sent parlants de la llengua que sempre ha estat dominant, lamentablement no ens esforcem gaire per aprendre alguna altra que es parla a l'estat rus.

El curiós per a mi és que no sols a Rússia sinó a Catalunya també el fet d'estudiar català per part d'una persona de fora es percep com una cosa molt rara i sorprenent. «Per què estudies català?» –em pregunten gairebé tots els catalans quan s'adonen que parlo la seva llengua. L'estudio perquè primer del tot, simplement m'interessa com a filòloga. Com que les llengües romàniques (castellà, francès) són la meva especialitat, per què no estudiar català també? Ho faig perquè crec que la llengua ajuda a descobrir la riquesa de la cultura i és la clau per conèixer la gent i el país. No és prou bon argument per estudiar-la?

Projecte Cantem Junts de la Margarita Celma a l'Escola de Vall-de-roures

Si em pregunteu si és difícil us diré que la preocupació d'alguns estudiants de fora és la dificultat pràctica. Ja m'he acostumat que el meu aspecte d'estrangera em condemna al castellà com la llengua de comunicació per defecte a Catalunya. Penses: com volen els catalans que els immigrants o els estudiants de fora n'aprenguin, de la seva llengua? Si mai ens la parlen! Bé, també m'he acostumat a demanar que em parlin en català. Tampoc em puc queixar ja que la gent que conec sempre m'ha ajudat a practicar!

L'última vegada que vaig ser a Catalunya em van preguntar si pensava que el català té bona salut. Trobo la qüestió bastant complicada tot i que vaig respondre que sí. De fora i comparant amb la situació de les llengües minoritzades a Rússia sembla que es fan moltes coses per fomentar els coneixements i l'ús de català (la educació, els periòdics, la televisió, els cursos i programes, les associacions per la llengua etc.). Després passa que ho mires més al fons i tens l'oportunitat de comprovar l'existència de problemes com el prestigi social, el baix nivell dels coneixements lingüístics, la descriminació del català en alguns àmbits, la barreja de la tria de llengua amb la política… Tot i això, sóc més aviat optimista mirant el futur de català. Llengua catalana ha sobreviscut èpoques molt dures al llarg de la seva existència i ara no és la pitjor. Mentre que hi hagi persones que parlen i que defensen la seva llengua, la llengua seguirà viva. Tot depèn de nosaltres, és clar. És estrany, però dic «de nosaltres» perquè també em sento responsable d'alguna manera del futur d'aquesta llengua.

Per a mi estudiar català és i sempre ha sigut un plaer. Són moltes, les coses interessants i curioses que té aquesta llengua (com totes les llengües, de fet). Per exemple, em fascina que el català tingui tanta diversitat dialectal. El fet d'estudiar-lo m'ha donat moltes oportunitats, sobretot, la de conèixer la gent: moltes persones meravelloses que mai no arribaria a conèixer si no optés un dia per estudiar aquesta llengua «tan rara».

*Estudiant de català a Rússia (Universitat de Moscou M. V. Lomonóssov, lectorat de català a càrrec de Ferran Güell).

LA CORAL DE FRAGA TRIOMFA A PARÍS

Tot un èxit va ser el concert que va oferir la Coral de Fraga el dissabte 17 de gener, a la seu de la UNESCO a París, on va actuar convidada per aquest organisme de les Nacions Unides. La coral fragatina va compartir escenari amb altres formacions franceses, alemanyes, italianes i txeques. Segons membres del consistori fragatí, assistents al concert parisenc, va ser la més aplaudida pel públic present i els van demanar amb insistència diversos bisos. La delegació fragatina que va acudir a França, estava composta per unes 52 persones, entre els membres de la coral i els representants de l'Ajuntament. Abans d'actuar en Paris, van oferir un altre concert divendres 16 a la localitat de Sevran, on van fer nit. Part del repertori seleccionat van ser peces tradicionals «Les figues verdes», «Un home petitet», «La jota de la Dolores» o «Rossinyol».

Redacció

La Vall d'Aran, un indret amb sensacions invisibles

Teresa Serrano

Viatjar és socialitzar, un exercici físic, un contacte veraç amb altres llocs, un tacte psíquic amb altres formes d'entendre la vida, de viure-la, de disfrutar-la, o de deixar-la passar. Quan me'n vaig fora, ixco del meu hàbitat domèstic, em desenganxo del que m'és més còmode, per conegut, de la qual cosa em dóna tanta seguretat com avorriment i tedi. I a vegades, en la major part dels casos, em limite a deixar-me portar, no aconseguisc a intentar fondre'm en res ni amb ningú concret, tan sols em deixe fluir i la fusió es produïx com quelcom natural, quelcom que no precisa de cap acte forçat, sinó que ocorre sense més.

Per això precisament, a l'eixir, a l'escapar, al fugir –l'instint és més ràpid que la conveniència– queden en la meua memòria certs llocs que m'han imprés el seu segell sense a penes adonar-me, i sovint fa falta la tornada per a ser conscient de què m'ha impressionat, de què ha fet botar el ressort de les sensacions dormides.

A l'arribar a la Vall d'Aran es traspassa una frontera invisible, després d'ella vegetació i clima atlàntic. Una altra orografia, una altra fisonomia en els seus pobles, gents que parlen un idioma propi, orgullosos i independents. No en va són posseïdors d'un idioma propi, dialecte del gascó, i considerat llengua oficial, d'obligada ensenyança en infantil i primària. És una llengua aliena al català en el seu origen per tant no s'ha de buscar paregut, ja que els aranesos són trilingües, parlant així aranés, català i espanyol.

TERESA SERRANO

Paisatge de la Vall d'Aran

Travessats pel cabdal i la força d'un riu, el Garona, que baixa mostrant la seua potència amb les aigües del desgel. El vent de neu. Embotits que s'assequen a gust, formatges singulars. Aliments contundents; l'olla aranesa, complint la seua missió i reanimant destemplats.

En esta vall s'intercalen paratges inhòspits d'alta muntanya, amb zones arborades i repletes de llacs en la seua majoria de reduïdes dimensions. Per la duresa del seu caràcter es manté una naturalesa poc toquejada per l'home.

Vielha és el nucli comercial i social que enfronta el pas del temps amb la seua adaptació a les necessitats de l'home i al seu contacte amb la resta de la península per mitjà del túnel de Vielha.

La pròxima Bossost és també un lloc segons pareix prou turístic i amb tota classe de serveis. Els comerços se succeïxen pel seu carrer principal paral·lel al riu.

Inclús Arties, que visite com si d'una ciutat fantasma es tractara, perquè a penes puc dir que m'he creuat amb un ànima en el meu passeig pels seus carrers, ha de tindre una animada vida en altres dates, però en esta acabada de començar primavera l'afluència és per a la meua fortuna escassa o quasi nul·la. Les seues vivendes d'estil i influència gascona em recorden al país veí, això sí amb una identitat pròpia.

S'intuïx en tota la zona, la importància del turisme d'esquí, amb Baqueira-Beret al cap, però el meu interés va per altres camins i en eixos esta vall, potser localitzat com a centre de turisme blanc per damunt de tot, és capaç de satisfer amb folgança.

Les restes arquitectòniques del preromànic, romànic, o del gòtic se succeïxen en cada poble: Arrós, Vila, Vilamós, Betlán, etc.

Sense desdenyar el puntal de l'economia aranesa, que es concentra a aprofitar la seua àmplia temporada de neus, suggerix esta vall una altra mirada en què descalçar-se les botes d'esquí i posar-se les de muntanya.

DONES

8 de març

Sempre havia entès que el «Dia internacional de la dona treballadora» se celebrava el 8 de març perquè era la data en que van morir, al 1908, 129 dones cremades a una fàbrica tèxtil de New York on treballaven perquè l'amo va calar foc quan es van tancar per demanar millores laborals.

Però malgrat que aquests fets són certs, la decisió de convertir esta celebració en festa internacional té com a protagonista a Clara Zetkin (1857-1933), líder del moviment alemany de dones socialistes qui ho va proposar a Copenhaguen l'any 1910.

El «Dia internacional de la dona» té els seus orígens en el moviment internacional de dones socialistes de finals del segle XIX que tenia com a finalitat bàsica la lluita pel dret a votar. La primera celebració del «Dia Internacional de la Dona» es produí el 19 de març de 1911 i fou seguida a Àustria, Alemanya, Dinamarca i Suècia. També la Revolució Russa del 1917 va tenir una gran influència a tots els nivells pel paper que hi van jugar les dones.

La proposta de Clara Zetkin va tenir un ressò importantíssim: quan es va celebrar la primera manifestació el 8 de març del 1911. Més d'un milió de dónes van participar-hi. A més del vot demanaven el dret al treball, a l'ensenyament vocacional i la fi de la discriminació laboral, declarat per l'Assemblea General de les Nacions Unides.

Avui dia, homes i dones, tots junts, hem de continuar lluitant per una societat millor, que s'apagui la foguera de violència contra la dona, i per la defensa dels drets humans allà on calgui.

M. Llop

La DGA vol un manual propi

■ **Marta Canales**

JAUME CASAS

Escola d'estiu a Fraga el 2007

Segons mitjans aragonesos, la Conselleria d'Educació treballarà amb les editorials per publicar materials que «evitin» que els alumnes de les comarques de la Franja de Ponent hagin d'utilitzar exemplars amb continguts nacionalistes (catalanisme, *of course*), com –suposadament, que és el que es porta– passa en l'actualitat. La resposta del Govern aragonès arriba després que el Partit Popular demanés en el plenari de les Corts la retirada d'UN manual utilitzat en un institut de Tamarit de Llitera que conté «polèmiques» afirmacions. Bàsicament, el que ha emprenyat el PP és que es defineixin les comarques catalanoparlant com «Franja de Ponent», que –segons diu el manual– és «una faixa de terra de nord a sud entre Catalunya i les províncies aragoneses d'Osca, Saragossa i Terol». I, quin és el problema? És que no som Franja? És que no és aquesta la nostra «ubicació» per a la més àmplia casuística? I atenció, que enlloc es diu que siguem Principat… Per la seva part, Juan José Vázquez, viceconseller d'Educació i Cultura, va assegurar que el seu departament té «la ferma voluntat» que en l'ensenyament del català –i també en el de l'aragonès– es reculli la realitat geogràfica, històrica i cultural de la comunitat i que es començarà a treballar en aquesta tasca quan els projectes de la Llei de Llengües i la Llei d'Educació comencin la seva tramitació a les Corts. La primera d'aquestes normes contemplarà la repercussió de les llengües pròpies en l'ensenyament, mentre que la segona s'encarregarà d'incloure i regular el català i l'aragonès com matèries educatives. Segons Vàzquez, fins que l'assignatura de català estigui inclosa en el currículum educatiu, no podran parlar amb les editorials per veure com són els llibres o materials que s'utilitzaran per impartir-la.

Veient tot això, dues reflexions. La llei de llengües no era per contemplar repercussions a l'ensenyament, precisament. Tots sabíem que llei de llengües sense oficialitat era una entelèquia –bé, d'acord, una llei descafeïnada, que no podia permetre el desplegament jurídic necessari i, menys encara, vertebrar una política lingüística «decent»–. I en segon lloc, i traient-me més de vint anys de sobre en un moment, no crec que els que hem estudiat català a les escoles de la Franja, des del decenni dels vuitanta fins avui, patim «seqüeles» ni «trastorns» pels manuals de text de llengua catalana amb els que hem estudiat sempre.

I per acabar d'arrodonir el tema, la Plataforma No «Parlem Català» està molt contenta perquè un partit polític hagi denunciat a les Corts «el procés assimilador que es viu a l'Aragó oriental», encara que piquen la cresta al PAR per no recolzar el PP i va denunciar «el fervent pancatalanisme de PSOE i CHA» (SIC).

Per tant, la «preocupació» pels materials pedagògics no es pot entendre d'altra manera que com la manipulació continua de les nostres reivindicacions lingüístiques per part dels secessionistes. I que, per si li interessa a algú, la meva preocupació real és que continuo vivint a la Franja sense l'oficialitat de la meva llengua –cosa que provocarà una la llei de llengües de segona regional, i així ens ho han avisat-; que els alumnes de català del territori portem tota la vida amb l'assignatura «voluntària» fora del currículum; que, a dia d'avui, hi ha molts centres educatius de la Franja que no tenen professors de català –i no perquè no els vulguin, ben al contrari–. Ara bé, si amb aquestes bajanades de certs sectors polítics justifiquen el sou que, per cert, també paguem els de la Franja, tenim un greu problema: no reconeixen la nostra llengua i cultura, ens ho neguen, però ens diuen com hem de ser, què hem de fer i decideixen quines informacions, manuals i missatges hem de rebre. Un pèl massa, tot plegat.

I per cert, si la PNHC està contenta, tremolem. Encara que si no parlen català –i ja s'ho faran–, com diu aquell… «pa que te metes». Ja ens encarregarem els que parlem català, els que volem l'oficialitat, les institucions científiques i el món acadèmic, de la nostra llengua.

GALERIA DE PERSONATGES

Josep Catalan Roca, genealogista aficionat

«Buscant en el passat et trobes sorpreses històriques»

Carme Messeguer

Josep, *Pepito*, és nascut a Torrent de Cinca (1953) i resident a la Granja d'Escarp (al Baix Segrià). Enginyer tècnic industrial de formació, és l'Administrador del Centro de Formación Ocupacional de Fraga de l'INAEM (Instituto Aragonés de Empleo).

Fa un parell d'anys, esperonat pel «boom» de l'heràldica i la genealogia, se li va acudir elaborar l'arbre genealògic de la seua família. Així va ser com es va llegir pacientment els llibres del Registre Civil de Torrent i la Granja (poble de la seua dona), que arrenquen de poc després de 1870, any en què es va instituir el Registre Civil a Espanya, fins a reconstruir la genealogia familiar en quatre generacions ("fins als repadrins"). Amb aquest rodatge, Pepito ha elaborat un mètode de registre propi, en què consten noms, dates, familiars i anotacions diverses que desvetllen la intrahistòria de les dos poblacions alhora que reflecteixen esdeveniments històrics d'abast nacional, com la constitució de la Mancomunitat de Catalunya (amb registres en català i còpia literal en castellà) o l'entrada dels «nacionals» (tornada exclusiva al castellà després de gairebé un any sense registres).

El pas de gegant en la seua recerca familiar el va constituir la consulta de l'Arxiu Diocesà de Barbastre, que custodia la documentació eclesial torrentina més antiga.

Segons la veu popular, un capellà, per voler salvaguardar els llibres d'una destrucció segura en temps de la Guerra Civil, els va tapiar entre dos parets; amb les reformes de l'església parroquial, la documentació va ser descoberta i enviada a l'Arxiu Diocesà de Lleida, i d'aquí al de Barbastre amb la recent segregació de les parròquies franjolines del Bisbat de Lleida.

Pepito està fent, en sentit cronològic invers, un buidat exhaustiu dels registres de batejos i defuncions amb la intenció de trobar els avantpassats corresponents a la generació més antiga a la qual el remet la documentació que porta entre mans.

Es desplaça fins a Barbastre acompanyat de Jordina, la seua dona, per fotografiar (amb la col·laboració d'ella, que li passa els fulls per fer-ne més via), amb una màquina d'alta resolució, la documentació que posteriorment llegeix i sistematitza a casa en «estones mortes». En aquesta empresa titànica, que calcula acabar en un parell d'anys, Pepito haurà fet 2.000 fotografies i transcrit 48.000 registres.

Al llarg d'aquest apassionant recorregut per la burocràcia més humana, Pepito s'ha sorprès de la mobilitat de la població en els temps passats, de descobrir l'església parroquial de Torrent convertida en fortí durant les guerres carlines i confessa haver-se afectat en adonar-se que determinat jove o infant havia mort als pocs anys de vida.

CRÒNIQUES TAGARINES

Lo millor llibre del món

Esteve Betrià

No és la meua intenció esmentar ara i ací les diverses obres d'intens caràcter literari que, d'una manera o d'una altra, m'han marcat com a lector a partir d'una determinada visió estètica, sinó més aviat la d'intentar ponderar amb profit sobre una trinitat d'obres de pensament i de reflexió caracteritzades per llur claredat expositiva i per un estil amè i suggerent. Així, el primer títol que em va impressionar com animal pacient i conscientment reflexiu i alhora també com observador estètic fou *Nosaltres, els valencians* de Joan Fuster. La primera edició d'aquesta obra data de 1962 i la primera lectura la vaig deure fer –a batzegades fatigoses– una dècada més tard –cap a 1972 o 1973–, amb catorze o quinze anys; les reflexions del solitari de Sueca em van servir per il·luminar alguns dels dubtes que m'assaltaven com adolescent inquiet i insegur que llavors era i que en bona part encara ara m'acompanyen.

El 1974 s'edità *Un estudi d'antropologia social al País Valencià (Els pobles de Vallalta i Miralcamp)* d'un altre assagista valencià, Joan F. Mira. L'obra, llegida per mi a l'any següent –ja incorporat al món laboral–, m'impressionà pel seu rigor antropològic en presentar d'una manera planera i entenedora molts dels comportaments i les actituds socials i de treball de dues localitats del nord del País Valencià que, *mutatis mutandis*, es podien fer extensibles a moltes poblacions del sud de Catalunya i de bona part de l'oest d'Aragó, territoris als quals m'uneixen encara ara forts lligams de tot tipus.

Amb els anys he llegit d'altres obres que m'han marcat intel·lectualment, però amb cap d'elles no he sentit el cop de puny, i l'enveja intel·lectual, que em provocà la lectura d'aquestes dues obres de gènesi valenciana. Fins ara mateix, perquè fa uns pocs mesos em vaig fer amb un exemplar d'*Els noms dels bolets* (2007), obra de Josep Cuello Subirana, un centaure de biòleg aplicat i lingüista assenyat. Des del llunyà 1975, de debò que no havia gaudit tant llegint i rellegint un llibre de difusió i pensament com aquest.

Sé que aparentment poc té a veure aquesta última obra amb les dues anteriorment esmentades. Tan sols puc dir que totes tres obres responen a inquietuds que m'han dominat en determinats moments de ma vida. L'obra de Joan Fuster m'ajudà a situar-me, a identificar-me, amb una determinada col·lectivitat en construcció; la de Joan F. Mira em descrivia el paisatge social que intuïa i que no sabia concretar; la de Josep Cuello m'assenyala el camí per unir amb harmonia dues de les passions que amb més intensitat em sedueixen encara ara: la natura i la llengua. I ho fa de tal manera que no dubto en qualificar aquesta obra com «lo millor llibre del món"… en el seu estil. I amb això no faig altra cosa –ja em perdonareu– que seguir el mestratge de Miguel de Cervantes quan posa en boca del mossen del Quixot el conegut elogi sobre el Tirant lo Blanc de Joanot Martorell en considerar «que en verdad» el llibre de Joanot Martorell «…por su estilo es el mejor del mundo…». Així doncs, «Llevadle a casa y leerle, y veréis que es verdad cuanto de él os he dicho», consell que tan vàlid trobo per al Tirant com per a *Els noms del bolets*.

FBM: la clàssica dels clàssics

■ **Carme Messeguer**

L'abril de 1923 s'encetava la publicació de la col·lecció Fundació Bernat Metge amb el volum De la natura del poeta llatí Lucreci (segle I aC). La Fundació Bernat Metge s'havia constituït un any abans sota el patrocini de Francesc Cambó amb la finalitat de fomentar l'estudi dels clàssics grecs i llatins i la formació d'humanistes. De fet, el nom de la fundació és un homenatge a l'introductor de l'humanisme en les lletres catalanes en la segona meitat del segle XIV.

Entre 1923 i fins als nostres dies (amb un parèntesi entre 1936 i 1943 que no cal explicar), la Fundació Bernat Metge ha publicat més de 300 obres d'autors grecs i llatins en versió original i traducció al català (plana esquerra i plana dreta de cada volum respectivament), en una edició de l'alçada de la Budé francesa, la Teubner alemanya o les angleses d'Oxford i Loeb, i traduccions, entre altres, de Carles Riba, Miquel Dolç o el recentment desaparegut Manuel Balasch. D'aquesta manera, gràcies al mecenatge d'un particular, s'aconseguia la incorporació dels grans clàssics a la cultura catalana i es contribuïa a la fixació de la llengua literària amb una col·lecció que ens ha donat prestigi internacional.

Des del mes de gener d'enguany, per acord de l'Institut Cambó amb el Grup 62 i l'editorial Altaya-Planeta i amb l'objectiu d'arribar a l'abast (a la butxaca) del gran públic, es distribueix en quioscos i llibreries, en lliuraments setmanals, una selecció de 50 títols de la col·lecció en edició facsímil (també l'enquadernació, en tapa dura i roba, segueix l'estil de la col·lecció original), d'autors com Sòfocles, Aristòfanes, Ciceró, Virgili, Horaci... L'èxit de vendes va fer que el primer lliurament s'exhaurís en nombrosos punts de distribució.

Tanmateix, els criteris d'aquesta distribució han aixecat protestes, ja que només s'ha previst la venda de la col·lecció en la Catalunya estricta i se n'han bandejat les Illes, quan diverses personalitats mallorquines van tenir un paper ben destacat en els inicis de la Fundació. A la Franja, on en els darrers temps (per inexplicables reorganitzacions de les distribuïdores) cada camí és més complicat que hi arribe res en català, la col·lecció Bernat Metge és només testimonial per peticions particulars.

A propòsit de tot plegat, el filòleg reusenc Josep Murgades assenyalava, en una columna d'edició digital, la paradoxa que suposa l'èxit popular d'una col·lecció culta ara que la llengua recula. Més que d'una paradoxa, no cabria parlar més aviat d'un símptoma?

SOM D'EIXE MÓN

De lleial a transgressora: Fraga, capital de la Franja

Francesc Ricart

Espero que haja estat un èxit, em refereixo a les *Jornades sobre la transgressió cívica* que, amb el títol *Removent consciències*, suposen la segona edició després de la de l'any 2008. Si s'ha complert el programa, en les dues edicions hauran passat per Fraga primeres espases del catalanisme, personalitats de prestigi arreu del territori, que han acceptat la invitació de l'amic Quim Gibert per venir a la capital de la Franja a discórrer sobre la catalanitat en els temps que ens ha tocat de viure.

M'acabo de referir a Fraga com a capital de la Franja i ho he fet pensant en el significat que hauria d'obtenir més enllà del que li atorga la circumstància de ser la ciutat més gran, amb escreix, en població. Altres vegades ja ho he deixat anar i n'hem parlat, segurament massa poc, en el si de les entitats. Parlo d'establir la capitalitat a Fraga i vull dir d'exercir-ne, de capital d'un territori tan poc vertebrat com és el de les comarques, els pobles i les gents de la Franja. Ara em direu que ja hi ha una vertebració a partir de la Iniciativa Cultural de la Franja, on hi ha representades bona part de les associacions que treballen pel català a la Franja; no és aquesta la vertebració que pot ajudar a forjar una capital; l'exercici que jo li demanaria a Fraga i, recíprocament, a l'univers franjolí, és el de concentrar bona part de l'activitat que té un component de representació de la col·lectivitat; no dic que se centralitze tota l'activitat a Fraga; no, no és aquesta la qüestió, a més a més, com més repartida per tota la Franja estiga l'activitat millor.

Ara, ja sento esbufecs perquè el que dic no encaixa en els esquemes de més d'un que em deu d'acusar pel cap baix de pretensiós, de fragatí pretensiós. No és això companys, no és això. La idea força, que cal pensar i treballar si la veiem possible, s'adreçaria a potenciar Fraga, des del consens del món associatiu, com el lloc més rellevant de la Franja; avui perquè, com ha estat dit, quantitativament, és el nucli amb major nombre d'habitants, però amb la visió d'esdevenir-ne el nucli capitalitzador d'energia, el nucli que tothom identifiqués com a referent en el món català. Això, com tantes coses, és fàcil de dir i ja no tant de bastir. Ara, des d'eixe racó de *Temps de Franja*, ho llanço als dos vents (des de l'Alta Ribagorça a la Matarranya) amb la intenció, si escau, de discutir-ho i tractar-ho. Pensem, creguem-nos-ho, que la Franja interessa a molta gent de l'àmbit català i aquest interès ben segur que ha de créixer si es faciliten elements d'acostament com ho pot ser la visualització (i la materialització) d'una capitalitat, de la capitalitat de Fraga. I això, des de la fragilitat en què vivim, m'acceptareu que ens ha de poder enfortir i ser beneficiós per als interessos del conjunt de la Franja. Hi torno, parlem-ne, debatem-ho.

Al títol –reconec que una mica forçat–, hi apareix allò de la lleialtat, buscant complicitats en la frase del rei Pere II de Catalunya, III d'Aragó i I de València que va dedicar a Fraga, *terra de lleialtat*, ara també terra alliçonadora des de la transgressió adreçada a remoure consciències per triar de manera decidida viure en català, d'acord, espero, amb el contingut de les jornades de l'últim cap de setmana de febrer.

Les actituds lingüístiques a l'escola aragonesa* (I)

■ **DD.AA**

Com és ben sabut, Aragó és una Comunitat Autònoma en el territori de la qual estan presents tres llengües (aragonés, castellà, català) amb desigual repartiment geogràfic i de manera que el castellà és l'única majoritària quant a nombre de parlants. Ni l'aragonés ni el català són llengües oficials a la Comunitat Autònoma, però hi ha la possibilitat de cursar-les com a matèria optativa en les zones bilingües de la Comunitat. En l'actualitat estem pendents de l'aprovació de la Llei de Llengües d'Aragó que haurà de promulgar-se per a desenvolupar el dictamen elaborat per la Comissió Parlamentària sobre política lingüística (Butlletí Oficial d'Aragó del 21 d'abril de 1997). Entre els seus objectius està prevista l'escolarització en les llengües minoritàries, la qual cosa comportaria que es dissenyara un sistema educatiu bilingüe en les zones de predomini lingüístic d'aquestes llengües. D'acord amb les investigacions existents això significa que determinades matèries curriculars haurien d'ensenyar-se per mitjà de les llengües minoritàries i que l'ensenyança com a assignatures optatives seria insuficient.

La presència actual de les llengües minoritàries en el sistema educatiu aragonès, encara que restringida, ens planteja la necessitat d'avaluar la seua possible incidència en la població escolar, sobretot tenint en compte que en este moment s'han assumit per part de la Comunitat Autònoma les competències en ensenyança no universitària. Esta avaluació és convenient per a controlar els factors que intervenen a fi d'aconseguir els resultats més satisfactoris possibles. De manera específica s'ha prestat atenció a les actituds cap a les llengües dels escolars participants en l'experiència, per a predir la cohesió o possible divisió social que l'experiència pot propiciar.

En este context, Àngel Huguet, Cecilio Lapresta i José M. Madariaga han publicat un article en la prestigiosa revista especialitzada Internacional *Journal of Multilingualism*. Es tracta d'un treball sobre les actituds lingüístiques de l'alumnat d'Educació Secundària cap a les tres llengües presents en el territori aragonès, així com cap a les dues llengües estrangeres més habituals en el sistema educatiu: anglès i francès.

CP LA GINEBROSA

Escola de la Ginebrosa

L'estudi realitzat amb una mostra representativa de l'alumnat de 1r i 4t de l'ESO ha mostrat que per al castellà i l'aragonès predominen les actituds favorables, encara que el percentatge siga major cap al castellà. També s'ha constatat, que per a les restants llengües predominen les actituds neutres, encara que el percentatge d'actituds desfavorables cap al català siga major que cap a les llengües estrangeres. Per tant, podríem parlar d'una major valoració del castellà i menor del català, així com d'una visió de l'aragonès com una llengua pròpia de la comunitat junt amb el castellà.

Seria interessant reflexionar sobre estos resultats. Si creiem en el pragmatisme que podria caracteritzar a una generació desenvolupada en una societat apressada per l'exigència social de la preparació i l'alta competitivitat i que a més exigiria un bon coneixement de les llengües comercials que obrin majors oportunitats laborals com són l'anglès a nivell mundial i el català a nivell local, els resultats no encaixen. Per això és necessari recórrer a explicacions emocionals associades a cada llengua per a interpretar-los. En eixe sentit la tradicional rivalitat entre pobles veïns i la vivència emocional més positiva associada amb una major proximitat a la llengua corresponent podrien ser de gran utilitat per a comprendre millor. En tot cas, pareix clar que l'aragonès és una llengua valorada per la població amb vista a la seua possible recuperació i que la incorporació del català al sistema educatiu hauria d'acompanyar-se de mesures de suport perquè no siga viscut com un motiu de divisió social a la Comunitat.

**Ressenya de l'article:*

Huguet, A.; Lapresta, C. i Madariaga, J. M. (2008). A study on language attitudes towards regional and foreign languages by school children in Aragó (Spain). *International Journal of Multilingualism*, 5(4), 275-293.

TEMPS DE FRANJA
Revista de les comarques catalanoparlants d'Aragó
SUBSCRIU–T'HI
978 85 15 21
tempsdefranja@telefonica.net

Massalió

Ricard Solana

Teruel al natural